

Oikeudet metsiin ja metsän moninaisiin merkityksiin

Mira Käkönen, Anu Lounela, Otto Miettinen

Metsäkato on edelleen yksi merkittävimmistä globaaleista ja paikallisista ympäristöongelmista. Metsien mukana katoaa eliölajeja, maisemia, luonnonympäristöjä ja maailman keuhkot. Varsinkin Etelässä hakkuut uhkaavat luonnon ohella myös ihmisten elämänmuotoja ja kulttuureja. Kaikkein nopeimmin metsäkato etenee Indonesiassa. Esitetyt luvut vaihtelevat, mutta katoavaa metsää saattaa olla jopa miljoona hehtaaria vuodessa.

Metsäyhteisöjen kamppailussa metsiensä puolesta kyse ei ole vain luontoarvoista, vaan oikeuksista elinkeinoon, elämäntapaan ja kulttuuriin. Ahtaalle ajettujen metsäyhteisöjen ongelmat eivät ole marginaalisia. Esimerkiksi Laosissa väestön enemmistö elää edelleen pitkälti omavaraistaloudessa, jossa metsillä ja sen tuotteilla on keskeinen osa. Intiassa metsistä elävät alkuperäiskansat eli adivasit ovat vähemmistö, mutta eivät mikään pieni ryhmä: metsäkysymys koskettaa noin 90 miljoonaa adivasia. Indonesiassa 80–95 miljoonan ihmisen elämä on suoraan metsiin sidoksissa.

Metsäyhteisöt joutuvat usein ongelmallisella tavalla syyllistetyiksi metsien katoamisesta. Esimerkiksi kiertoviljelijät Intian ja Kaakkois-Aasian vuoristoseudulla on leimattu metsien tuhoajiksi, vaikka usein ne ovat joutuneet ahtaalle ja pakotetut muuttamaan maankäyttöään kestävämmäksi teollisten plantaasien ja laajojen metsähakkuiden puristuksessa.

Siemenpuu toimii ympäristöllisesti ja sosiaalisesti oikeudenmukaisten metsänkäyttötapojen puolesta. Samalla olennaiseksi nousee alkuperäiskansojen ja muiden metsäyhteisöjen työn tukeminen.

Syrjäyttävät plantaasit

Metsiä hakataan muun muassa raaka-aineiden tuottamiseksi, viljelyalan hankkimiseksi ja erilaisten kehityshankkeiden tieltä. Brasiliassa metsien tuhon takana ovat erityisesti soijantuotanto, karjanlaidunmaat ja biopolttoaineet. Merkittävä ongelma tällä hetkellä ovat teolliset puuplantaasit. Kambodzhasa ja Laosissa metsiä syrjäyttävät kiinalaisten ja vietnamlaisien kumipuuplantaasit, joiden tuotteille on kova kysyntä Kiinan autoteollisuudessa. Indonesiassa luonnonmetsää tuhoavat sellu- ja öljypalmuplantaasit. Vuosien 1990 ja 2010 välillä öljypalmuplantaasien määrä kasvoi noin 600 prosenttia. Tällä hetkellä öljypalmun viljelyala on Indonesiassa noin 8 miljoonaa hehtaaria. Indonesiassa sijaitsevat ainakin puolet maailman suosademetsistä, joiden turpeeseen on varastoitunut valtavasti hiiltä, jopa noin viisi prosenttia kaikista maanpäällisistä hiiliesiintymistä. Erityisesti juuri suosademetsien raivaaminen öljypalmu- ja selluviljelmien tieltä nostavat Indonesian kasvihuonekaasupäästöt maailman kolmanneksi suurimmiksi.

Puuplantaasit syrjäyttävät metsien lisäksi myös muita ekosysteemejä, kuten ruohoaroja sekä laidun- ja viljelymaata. Esimerkiksi Uruguayssa teollista metsää on istutettu aroille ja karjalaitumille paikallisten ihmisten vastustuksesta huolimatta. Useissa Etelä-Amerikan maissa plantaasit ovat tuoneet mukanaan uusia ympäristöongelmia sekä vinouttaneet jo ennestään epäoikeudenmukaista maanomistusjärjestelmää.

Kuva 1: Eukalyptustaimitarha Uruguayssa (Kuva: Jukka Lindell)

Plantaasit aiheuttavat monenlaisia konflikteja. Paikoin yhteisöt ovat tehneet sopimuksia yritysten kanssa paikallisviranomaisten painostuksen alla tai ymmärtämättä sopimusten sisältöä. Toisissa tapauksissa yritykset vetoavat keskus- tai paikallishallinnolta saamaansa lupaan, kun taas yhteisöt vaativat omina pitämiään maita takaisin.

Metsät ja kehitysyhteistyö

Metsiin liittyvä kehitysyhteistyö on aiempina vuosikymmeninä edistänyt kehitystä, joka monien mielestä on tuonut pikemminkin uusia ongelmia kuin ratkaisuja. Kehitysrahoilla toteutetut suurmetsityshankkeet ovat usein vähentäneet luonnon monimuotoisuutta, edistäneet köyhyyttä ja eriarvoistumista sekä synnyttäneet maanomistus- ja käyttökiistoja. Nykyisin metsiin liittyvässä kehitysyhteistyössä on aiemmista virheistä opittu ainakin ohjelmatekstien tasolla. Käytännössä uusissa hankkeissa pyritään yhdistämään useita eri suuntiin vetäviä tavoitteita: kasvattaa metsistä saatavia myyntituloja, kehittää metsänhoidosta kestävämpää ja hyödyttää sekä voimaannuttaa paikallisia, pitkälti omavaraistaloudessa aiemmin eläneitä yhteisöjä.

Kestävän ja oikeudenmukaisen metsänhallinnan sekä rahatalouden logiikan yhdistäminen on vähintäänkin kunnianhimoista valtioissa, joissa eliitti on tottunut ansaitsemaan merkittävimmät tulonsa laillisista ja laittomista metsähakkuista. Usein samoissa maissa metsäpolitiikkaa käytetään paikallisyhteisöjen kontrolloinnin välineenä. Tällöin on mielekkäämpää pyrkiä vahvistamaan paikallisten yhteisöjen asemaa ja oikeuksia kuin pyrkiä kumppanuuteen korruptoituneen ja häikäilemättömästi valtaa käyttävän valtioeliitin kanssa.

Useissa Etelän maissa hallituksella, kansainvälisillä rahoittajilla ja isoilla ympäristöjärjestöillä on jokaisella omat intressinsä ja omanlaisensa resepti metsien suojelemiseksi. Maissa, joissa hallinto ei toimi johdonmukaisesti eikä noudata lainsäädäntöä, päätökset metsien kohtalosta eivät yleensä johda mihinkään tuntuviin tuloksiin. Esimerkiksi Indonesiassa ja maan suosademetsien kohdalla konkreettisimmat ja lupaavimmat tulokset on saatu paikallisten asukkaiden tekemästä suojelutyöstä, etenkin silloin kun he ovat löytäneet itselleen liittolaisia kansalliselta ja kansainväliseltä tasolta.

Yhteisömetsät ja omavaraisuus

Kenellä on oikeus metsään? Suomalaisille itsestään selvät jokamiehen oikeudet eivät ole maailman enemmistön todellisuutta. Esimerkiksi Intian vuoden 2006 metsälaki, jossa annetaan metsäyhteisöille oikeus kerätä valtion metsistä erilaisia metsätuotteita, on pitkän taistelun tulos ja lain täytäntöönpanoon liittyvät kamppailut jatkuvat edelleenkin.

Kuva 2: Pyhä puu Keski-Vietnamin vuoristoalueella (Kuva: Timo Kuronen)

Metsäongelmien ratkaisu ei löydy vain Etelästä, eikä paikallisyhteisöjen tekemällä suojelutyöllä voida pysäyttää metsäkatoa, jollei sen alkusyihin kyetä puuttumaan. Keskiöön tulisi nostaa entistä enemmän massiivinen globaali investointivirta trooppisen puun hakkuisiin, teollisiin plantaaseihin ja kaivoksiin. Korkean kulutuksen maissa pitäisi saada trooppisen puutavaran (huonekalut, puutarhakalusteet jne.), paperin, halvan lihan ja rehun sekä ongelmallisten biopolttoaineiden, kuten palmuöljyn, kysyntä kuriin.

Siemenpuun kumppaneitten työstä, kampanjoista ja tarinoista välittyy metsäkäsitysten kirjo sekä metsien suojelun ja metsäoikeuksien puolustamisen moneus. Metsät tarkoittavat muutakin kuin laskettavissa olevia hyötyjä. Kumppaniemme työssä ei usein olekaan kyse ainoastaan oikeudesta metsiin, vaan myös oikeudesta metsän moninaiisiin merkityksiin ja mahdollisuuksiin ylläpitää tai luoda kestävä suhde metsiin. Tämä merkitysten moneuden ja yhteismitattomuuden ymmärtäminen voisi avata horisonttiamme uudelleenlaisille ja kestävämmille tavoille ymmärtää ja kokea metsä myös täällä Pohjoisessa.

Yhteisömetsät ja metsäoikeuksien takaaminen yhteisöille ovat osoittautuneet yhdeksi tehokkaimmista tavoista parantaa metsien käyttöä ja vähentää metsäkatoa Etelässä. Avain kestäväan metsätyöhön on paikan päällä suunniteltujen sekä paikallisiin arvoihin ja tarpeisiin perustuvien hankkeiden tukeminen. Metsien määrittelyn tulisi perustua paikalliseen monimuotoiseen todellisuuteen, eikä esimerkiksi suomalaisiin mielikuviin hyvistä ja tehokkaista ”metsistä”. On vahvistettava ja tuettava prosesseja, joissa paikallisyhteisöjen luontoa kestävästi hyödyntävät elämäntavat voivat muodostaa kestäväan kulutuksen ja luonnonvarojen ekologisen hyödyntämisen mallin. Omavaraisuuteen kannustaminen voi olla avain kestäväan kehitykseen eikä este kehityksen tiellä.